

Тамара С. Минић¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Центар за научноистраживачки рад
ORCID 0009-0005-8461-349X

ИЗ ЗООНИМИЈЕ АЛЕКСАНДРОВАЧКЕ ЖУПЕ: ЗООНИМИ МОТИВИСАНИ БЕЛЕГОМ И ДРУГИМ СПЕЦИФИЧНИМ ТЕЛЕСНИМ ОЗНАКАМА ЖИВОТИЊА²

Предмет овога рада подразумева структурну и семантичку анализу две групе непосредно мотивисаних зоонима забележених на делу територије општине Александровац. Основни циљеви нашег истраживања односе се на: (1) анализу забележених зоонима са аспекта семантике и творбе; (2) формирање регистра прикупљених зоонима. Састављању нашег корпуса претходило је теренско истраживање. Све забележене зоониме ћемо, примењујући методу класификације, поделити на две семантичке групе. У првој групи анализираћемо имена мотивисана белегом, а у другој ћемо анализом обухватити имена мотивисана изгледом одређених делова тела животиње (најчешће ушију, рогова и репа, те густином перја и длака), с обзиром на то да и унутар ове групе налазимо зоониме који садрже неки елемент распознавања. У другом делу рада ћемо, такође примењујући примарну методу анализе корпуса, зоониме посматрати са структурног аспекта. С обзиром на то да белег у облику цвета, пеге, мрље, пруге, данге, печата може бити карактеристична распознајућа особина свих домаћих животиња и да се може наћи на различитим деловима њиховог тела (на глави, на ногама, око очију, око уста, на целом телу), спроведена семантичка анализа потврдила је да се овако мотивисана имена дају различитим домаћим животињама (кравама, биковима, коњима, кобилама, овцама, овновима, козама, кокошкама, петловима и кућним љубимцима), док је творбена анализа показала да је највећи број зоонима обухваћених нашим

1 tamara.minic@filum.kg.ac.rs

2 Истраживање спроведено у раду финансирано је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор о преносу средстава за финансирање научноистраживачког рада истраживача на акредитованим високошколским установама у 2026. години број: 451-03-33/2026-03/ 200198.).

истраживањем настао процесом суфиксације, при чему се суфикси *-а (-ја)*, *-ка*, *-ко* и *-оња* издвајају као најфреквентнији. Будући да су зооними у процесу нестајања, а пошто је наше истраживање две њихове групе показало разноврсност, напомињемо да је неопходно што пре наставити слична проучавања на овом простору.

Кључне речи: ономастика, зоонимија, зооним, белег, телесна ознака животиње, Александровац, Жупа.

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

У овом раду анализирамо зоониме мотивисане белегом и другим специфичним ознакама на телу животиња³ прикупљене на делу територије општине Александровац. Територија општине Александровац налази се у Расинском округу⁴ и захвата површину од 386,55 km² (в. Миљинчић, Сандић 2006: 20). Зоониме смо прикупљали у александровачким селима Вражогрнци, Доброљупци, Пањевац, Стубал и Шљивово. У овом крају већ је било ономастичких истраживања, када је отклоњена белина са једног дела жупског топономастикона (в. Минић 2024), док ће основни предмет овог рада бити семантичка и структурна анализа зоонимских јединица.

Иако простор Жупе александровачке није општеприхваћено одређен (в. Миљинчић, Сандић 2006: 9–10), обично се наводи да представља област смештену у подгоринама Копаоника и Жељина (в. Лутовац 2020а: 343), а и сам топоним Жупа постао је „синоним за територију општине Александровац” (Миљинчић, Сандић 2006: 10). Природни услови допринели су да територија Жупе буде погодна првенствено за развој виноградарства⁵ и воћарства, али и сточарства и земљорадње (в. Лутовац 2020б: 463). Сточарство је некада, заједно са ратарством, представљало основну

3 Зоониме мотивисане различитим облицима белега и осталим специфичним телесним ознакама животиња потврдила су и раније спроведена истраживања зоонимских система различитих крајева (уп. Петровић 2013а, Бојовић 2014, Калуђеровић 2024, Минић 2025). Такође, зооними који припадају обема групама примећени су и у литеарној ономастици (уп. Николић 2021: 68).

4 Граници се са општинама Брус, Крушевац и Трстеник, које такође припадају Расинском округу, те општинама Врњачка Бања, Краљево и Рашка, које припадају Рашком округу (в. Миљинчић, Сандић 2006: 20).

5 Због погодности терена и све већих потреба да се у овом крају пажња посвети производњи вина, у Александровцу је школске 1925/1926. године, пре тачно једног века, отворена Специјална винодељско-воћарска школа (в. Брборић 2016: 11)

привредну грану на овом подручју: најчешће гајене домаће животиње била су говеда, а свако газдинство је имало и овце, козе и свиње, док је са опадањем овчарства дошло до повећаног гајења живине (в. Лутовац 2020а: 374–375). Број коња у Жупи одувек је био незнатан и нарочито се смањило када су пољопривредни послови почели да се обављају тракторима, док се као једна од значајнијих привредних грана у овом крају издваја и пчеларство (в. Лутовац 2020а: 374–376). Међутим, последњих деценија очигледан је пад броја грла: на терену је све мање животиња, у шта смо се уверили и приликом сакупљања грађе, јер су информатори један део зоонима навели према сећању.

Говор испитиваног подручја припада косовско-ресавском дијалекту, чије су најзначајније особине: постојање троакценатског система, екавска замена вокала *jaii* и присуство синтетичке деклинације⁶. Павле Ивић (в. 2003: 8) сматра да је говор Жупе и околине Бруса задржао највише изворних особина косовско-ресавског дијалекта. Као неке од најзначајнијих акценатских особина⁷ жупског говора, које поткрепљују и примери из нашег корпуса, можемо издвојити: (1) повлачење краткосилазног акцента са последњег слога, уз појаву такође краткосилазног акцента на претходном кратком слогу, (2) чување предакценатских дужина, (3) скраћивање поста акценатских дужина (уп. Ивић 2003: 9). О фонетским и морфолошким одликама жупског говора писао је Милош Марковић (в. 2014), док је Првослав Радић (в. 2010: 21–23) приликом истраживања копаоничког говора, као дијалекатски пункт који припада широј копаоничкој области, истражио и Дренчу, насеље у александровачкој општини.

Зоониме који представљају нашу грађу сакупљали смо током пролећа и лета 2025. године и акцентовали их према принципима акцентуације косовско-ресавског дијалекта. На терену смо забележили имена крава и бикова, коња и кобила, оваца и овнова, коза, кокошака и петлова, паса, керуша и мачкова док, занимљиво, нисмо пронашли ниједно име свиње, вепра или мачке које је мотивисано белегом или неким другим телесним обележјем.

Након бележења зоонима приступили смо анализи грађе и њеној класификацији. Све зоониме који представљају наш корпус најпре ћемо посматрати са семантичког аспекта, а потом доносимо и неколико

6 О особинама косовско-ресавског дијалекта в. Ивић 1985: 102–104.

7 О особинама говора Жупе и Бруса в. Ивић 2003.

напомена о њиховој структури. На крају рада представљамо и регистар акцентованих зоонима.

2. СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА ЗООНИМА

Зооним или зоонимско лично име представља атопономастичку категорију (в. Шћепановић 2003: 15) и поседује пуну диференцирајућу и индивидуализирајућу номинацијску вредност (в. Шћепановић 2002: 323). Међутим, за разлику од антропонима, односно имена која људи добију непосредно по рођењу и која, поготово у данашње време, немају везе са било каквим особинама детета⁸, животињама се име обично даје касније, када власник увиди неку њену упечатљиву карактеристику по којој је и назове⁹ (уп. Шћепановић 1997а: 85). Зооними су настали посредством неког односа (визуелног, аудитивног или асоцијативног) између номинатора (именитеља) и животиње која се именује (в. Петровић 2020: 96).

Дијалекатском зоонимијом бавили су се следећи аутори (издвојићемо неколико радова, без претензија на библиографску исцрпност):

- (1) Стеван Ђапић (1968) донео је списак имена коња, кобила, крава и волова забележених у седам банатских села, док изостаје њихова семантичка и структурна анализа;
- (2) Михаило Шћепановић (2000) даје речник зоонима забележених у подјаворским селима и предлаже приступ анализи зоонимских јединица, указујући на недоследности приликом коришћења ономастичких термина;
- (3) Миодраг Јаћимовић и Драгољуб Петровић (2003), заједно са осталим ономастичким категоријама, пописали су и зоониме у качерској области, али је изостала њихова анализа са творбеног и семантичког аспекта;
- (4) Мирјана Петровић (2009) анализира је зоонимски систем области Рађевине;
- (5) Веселин Петровић истражио је зоониме у околини Пријепоља: имена животиња забележена у селу Миљевићи (2013а) анализирао је са се-

8 Некада су постојала веровања у узајамност имена и његовог носиоца, па су и на избор имена детета често утицали и различити фактори, нпр. место рођења, митолошка веровања, друштвени положај и сл. (уп. Грковић 1983: 35–43).

9 Зоономинација се најчешће испољава „kroz imeniteljevo poimanje (najupečatljivije, primarne osobine između) opštih karakteristika životinje” (Петровић 2019: 10).

мантичког аспекта, а дао је и регистар зоонима сакупљених на планини Јадовник (20136);

- (6) Јована Бојовић (2014, 2015) представила је са лексичко-семантичког и творбеног аспекта зоониме прикупљене у селима Ибарског Колашина;
- (7) Душанка Илић (2016) дала је неколико напомена о семантици и творби зоонима из атара села Каменски Вучјак;
- (8) Анђела Калуђеровић (2024) описала је зоонимски систем села Мајиловац код Великог Градишта: она је том приликом све зоониме анализирала са семантичког и структурног аспекта, а на крају рада налази се и регистар забележених зоонима;
- (9) Тамара Минић (2025) говорила је о семантичким и структурним одликама зоонима забележених у селу Игрош код Бруса и представила регистар свих забележених имена.

Овим истраживањем обухватили смо две групе непосредно мотивисаних зоонима. У оквиру прве групе издвојићемо зоониме мотивисане белегом и другим специфичним обележјима на телу животиње, док у оквиру друге групе издвајамо имена животиња мотивисана изгледом и величином одређених делова животињског тела.

2.1. Зооними мотивисани белегом и различитом бојом делова тела

У оквиру прве групе анализираћемо зоониме који су мотивисани различитим изгледом белега који се може наћи на различитим деловима тела животиње, а најчешће на глави, око врата или на њеном стомаку (в. Петровић 2013а: 418). *Бележ*, односно „*знак по коме се неко или нешто распознаје*” (РСАНУ I: 435), „*по чему се и опће може што познати, од другог различити*” (РЈАЗУ I: 305), може имати различите облике: јавља се у облику цвета, мрље, пруге, пеге, тачке, данге, печата. Такође, јавља се у различитим величинама: некад може представљати само једну малу линију између очију животиње, а некад заузима већи део главе или других делова тела.

2.1.1. Бележ у облику цветица

Белег у облику цвета најчешће се налази на глави животиња (уп. Чилаш Шимпрага, Хорват 2014: 49). Наше истраживање је показало да се имена мотивисана белегом у облику цвета махом дају кравама и

биковима: *Цвеја*¹⁰ (крава), *Цвејка* (крава), *Цвеџа* (крава), *Цвеџка* (крава), *Цвеџко* (бик), *Цвеџдња* (бик), *Цвеџуља* (крава).

Међутим, шара у облику цвета може бити карактеристична и препознатљива особина и осталих домаћих животиња, те име *Цвеџко* осим бикова могу имати и коњи и пси. У ову групу сврставамо и зооним *Ружа* (крава), јер се често даје крави која на глави има белег који номинатора подсећа на ружу.

2.1.2. Белег у облику мрље, пеџе, пруже, тачкица

2.1.2.1. БЕЛЕГ НА ГЛАВИ ЖИВОТИЊЕ. – Неколико зоонима мотивисано је присуством белега који се налази на глави животиње. Тај белег често може бити у облику линије или пруге, и обично се налази између очију животиње, односно на њеном челу: *Лџса* (керуша), *Лџска* (керуша), *Лџско* (пас). Основу придева *булаш* („који има беле белеге (за коња, краву)”, РСАНУ II: 275), примећујемо у зоонимима: *Бџла*, *Бџка* (краве), *Бџко* (бик). Понекад белег може бити у облику веће или мање мрље на челу животиње: у зоонимима *Баљка* (крава), *Баљко* (бик) примећујемо основу *баља* („белега, овећа пеџа сиреда на глави код сшоке”, РСАНУ I: 278). *Брња* је име овце која има белег на носу, најчешће у облику мале линије (уп. *брња*: „брњаста коза”, Караџић 1818: 49).

Белег на глави може бити и у облику ситних пега, тачкица: *Зрња* је име овце која има белу главу и црне тачкице по њој, најчешће око очију или губице (уп. *зрња*: „бела овца која има црне пеџе по њушци и око очију и име тачкој овци”, РСАНУ VII: 169), а *Роша* овца или коза која има црне тачкице обично по целој глави.

Како је наше истраживање показало, белег на глави може бити распознајућа особина различитих животиња: крава, бикова, оваца, паса, керуша.

2.1.2.2. БЕЛЕГ НА ЦЕЛОМ ТЕЛУ ЖИВОТИЊЕ. – Неколико зоонима мотивисано је белегом у облику пруга, тачкица или туфни које су скоро па равномерно распоређене на целом телу животиње: *Гарфилд* (мачак који је жуто-наранџасте боје, а има тамније, скоро па црне пруге по телу, као

10 С обзиром на чињеницу да се велики број зоонима јавља у свим селима, те да су ретки зооними које смо забележили само у једном селу, у раду нећемо уз зоониме наводити село у ком смо их забележили.

анимирани јунак Гарфилд), *Пеџа* (пас), *Пеџи* (пас), *Тџфи* (пас). Наш корпус показује да се оваква имена дају кућним љубимцима: псима и мачковима.

2.1.2.3. БЕЛЕГ НА НОГАМА. – Понекад се белег може налазити на ногама животиње: *Пџико*¹¹ је коњ, а *Пџика* кобила који имају белу длаку око ноге, непосредно изнад копита.

2.1.2.4. БЕЛЕГ ОКО ОЧИЈУ. – Белег у облику круга/крugова може се налазити и око очију животиње: *Црноџка* је овца која има белу главу, а црне кругове (печате) око очију.

2.1.2.5. БЕЛЕГ ОКО ВРАТА. – Знак распознавања може се налазити и око врата животиње: *Грља* (овца, кокошка), *Грљаста* (кокошка). Издвојени примери показују да је номинатору приликом давања имена животињи био упечатљив њен белег око врата, који га је подсећао на огрлицу (уп. *џрласи*: „који има под џрлом или око врати длаку или перје друкчије боје од боје на осталим деловима шела”, РСАНУ III: 640). Кокошке које се овако зову обично су беле, а око врата имају црно перје.

2.1.3. Различита боја делова шела

У овој групи можемо издвојити зооним *Џиџа* (овца), чији је носилац овца која обично има црну главу, а бело (или од главе светлије) руно. *Џиџма* је име име овце чије су ноге до пола црне, а од пола беле, па изгледа као да има чизме. Зоонимом *Калџиша* именује се овца, а зоонимом *Калџишко* ован која имају белу главу, црне уши и црне кругове око очију (уп. *калуша*: „калушаста овца; име шаквој овци”, РСАНУ IX: 140). Зооним *Лјаса* (керуша) мотивисан је придевом *ласаст* („беличаст; који има неко беличасто обележје (обично о животињама светлијег шробуха)”, РСАНУ XI: 235). Посебно истичемо зооним *Штрџумфи*: у питању је крава која је до пола бела, од пола браон (риђе) боје. Овакав распоред боја номинатора подсетио је на распоред боја анимираних јунака Штрџумфова.

Како је наша анализа показала, кравама и биковима се најчешће дају имена мотивисана белегом у облику цвета (6 имена крава, 2 имена бикова), али и имена мотивисана белегом у облику мрље, пеге или пруге (3 имена крава, 2 имена бикова). Код оваца најчешћи су белези у облику пеге, мрље и пруге на различитим деловима њиховог тела (4 таква зоонима), али и различита боја делова тела и код оваца и код овнова може бити полазна мотивација за настанак њиховог имена. Белег у облику пруге на ногама

¹¹ Уп. *пуштаљ*: „коњ путоногаст” (Карацић 1852: 622).

био је полазна мотивација за настанак имена коња и кобила. Имена кокошака мотивисана су белегом који се налази око врата (2 зоонима), док су имена кућних љубимаца превасходно мотивисана белезима у облику тачкица, туфни или пруга, али налазимо и по један зооним мотивисан различитом бојом делова тела (име керуше) и белегом у облику цвета (име пса).

Оваква мотивисаност пре свега условљена је чињеницом што се имена дају према изгледу белега који је најчешћи код сваке врсте животиња. На пример, белег у облику цвета најчешћи је код крава и бикова, па зато и проналазимо највећи број зоонима мотивисаних оваквим изгледом белега управо код ових животиња. Са друге стране, белег у облику туфни, тачкица и пруга најчешће се јавља код кућних љубимаца и оваца, па је стога највећи број зоонима мотивисаних таквим изгледом белега најчешћи управо код ових животиња.

2.2. Зооними мотивисани карактеристичним телесним ознакама животиње

Анализираћемо и имена животиња мотивисана различитим другим телесним ознакама, зато што и у њима примећујемо неки карактеристични елеменат означавања, знак по коме се животиње распознају, односно по коме се једна животиња разликује од друге, и који често у целој групи животиња (стаду, крду, јату) чини упечатљивом и различитом баш ту животињу у односу на све друге животиње, који је обележава и издваја. Обично је реч о неком недостатку (нпр. кад животиња нема рокове, реп, перје), или нечега (длака, перја) на њеном телу има више него што је уобичајено код других припадника те врсте.

2.2.1. Зооними мотивисани изгледом и величином ушију

Наше истраживање је показало да изглед и величина ушију могу бити полазна мотивација за давање имена овцама и овновима. Унутар ове групе можемо издвојити зоониме Чуља и Чуљко, а њихови носиоци су овца и ован који имају мале уши, односно на чијем телу је управо величина ушију оно што их разликује од осталих грла у стаду. У основи ових зоонима налази се придев чуљав, чуљаси: „који има мале или одсечене, осакаћене уши: ~ овца” (РСЈ 2011: 1491).

2.2.2. Зооними мотивисани изгледом репа

Неколико зоонима мотивисано је и изгледом репа. Приликом давања оваквих имена номинатор узима у обзир изузетну дужину репа (реп је већи него код осталих животиња које припадају истој врсти), или његово одсуство¹² као најупечатљивију телесну карактеристику животиње. Одсуство репа најчешће се јавља код оваца, те издвајамо зоониме: *Безрѣи* (овца), *Кѹса* (овца), док је велика дужина репа такође мотивација за наста-нак имена оваца, али и бикова: *Дугорѣи* (овца), *Рѣидња* (бик).

2.2.3. Зооними мотивисани присуством или одсуством рогова

Још једно важно телесно обележје животиња јесу рогови. За поједине животињске врсте карактеристично је да имају рогове (нпр. краве, бикови, козе, јарчеви, овнови), па би управо њихов специфичан изглед или њихово одсуство послужило као полазна мотивација номинатору за давање имена. Унутар ове групе можемо издвојити следеће зоониме: *Вилдња* је бик који има велике рогове (отуда и мотивација – као виле, уп. Петровић 2013а: 420), *Рѣдња* је име бика или овна који имају велике рогове, а *Шѹиша* (коза) и *Шѹиико* (ован) имена козе и овна који немају рогове (у основи налазимо придев *шуи*: „*који нема рогове*”, Букумирић 2012: 704).

2.2.4. Зооними мотивисани густином или одсуством перја

Приликом давања имена живини (у нашем случају реч је само о именима кокошака и петлова), управо густина перја или његово одсуство са неких делова тела представља важну особину која одређује (означава) ту животињу, по којој она може бити названа. Велико и густо перје може се налазити на глави кокошке: *Ћѹба*, *Ћубѣнка*, *Ћѹбѣиша* (уп. *ћуба*: „која птица има на глави неколико већих пера као капа”, Елезовић II: 368), или петла: *Ћубѣн*. Осим на глави, густо перје се може налазити и на ногама: *Гаћѣн* (петео), *Гаћѣнка* (кокошка), *Гаћѣиша* (кокошка), *Трѣиша* (кокошка). Са друге стране, перје најчешће изостаје са врата: *Голошија*, *Голошијѣнка*

¹² Одсуство репа код оваца најчешће је изазвано неким методама скраћивања репа док су још биле јагњад. Скраћивање репа обично се врши стављањем гумице, након чега отпадне реп, а на његовом врху остане *ожиљак* („*тираг на кожи од зацељене, зара-сле ране*”, РСЈ 2011: 851). Одстрањивање репа најчешће је условљено разлозима боље репродукције, и управо овим недостатком јединка постаје обележена, он постаје полазна мотивација за њено именовање.

(шија: „део тела између главе и шрупа код кичмењака (обично код пшца), врати”, РСЈ 2011: 1506).

2.2.5. Зооними мотивисани густином и изгледом длака

Густина длака на различитим деловима тела животиња такође може бити мотивација за њихово именовање. *Брадџа* је име козе која има густе длаке испод уста, тј. на бради, *Брка* је пас који има густе и дуге длаке изнад уста, које номинатора подсећају на бркове, док је *Шиска* име краве која има дуге и гушће длаке на челу, као шишке. Наведени метафорични примери показују да се човек приликом именовања животиња служи људским својствима (браду, бркове и шишке имају људска бића), односно да те особине преноси и на животиње.

У овој групи можемо издвојити и зооним *Лџки*: у питању је коврцав пас, који има локне по целом телу, затим зооним *Чујка*: керуша која је изразито чупава, те зоониме *Чуји* и *Чујља*: мачкови који имају веома густе и дуге длаке, па та особина крзна представља и кључни елемент распознавања у односу на остале јединке исте врсте.

2.2.6. Зооними мотивисани осталим телесним особинама животиње

Понекад величина одређених делова тела може послужити као мотивација за давање имена животињи. Ту спада зооним *Шайко*, с обзиром на то да је реч о псу који има велике шапе, те зооним *Гушан*: петао који има велики и испупчен предњи део врата (*гуша*: „предњи део врати између главе и рамена, грло”, Букумирић 2012: 117).

Сprovedена анализа је показала да је полазна мотивација за настанак имена оваца и овнова био изглед ушију (2 зоонима), изглед репа (3 зоонима) и одсуство рогова (1 зооним). Имена крава мотивисана су густином и изгледом длака (1 зооним), а имена бикова изгледом репа (1 зооним) и специфичним изгледом рогова (2 зоонима). Имена кокошака и петлова мотивисана су густином перја (8 зоонима), или његовим одсуством (2 зоонима). Густином и изгледом длака мотивисано је највише имена кућних љубимаца (5 зоонима), а једно име пса мотивисано је и величином шапа.

Слично као код имена мотивисаних изгледом белега, примећујемо да се имена мотивисана телесним ознакама махом дају оним групама животиња код којих су типичне баш те телесне особине: густином или одсуством перја мотивисана су имена кокошака и петлова, а присуством

или одсуством рогова имена животиња које имају рогове (бикови, козе, овнови). Густином и изгледом длака мотивисана су имена највећег броја животиња (крава, коза, паса, керуша, мачкова), управо због тога што све ове животиње имају тело прекривено длакама.

3. СТРУКТУРНА АНАЛИЗА ЗООНИМА

Посматрано са структурног аспекта, све анализиране зоониме можемо поделити у три групе:

- (1) зооними настали процесом (транс)онимизације;
- (2) зооними настали извођењем;
- (3) зооними настали слагањем.

3.1. Зооними настали процесом (транс)онимизације

Неретко се дешава да се приликом именовања животиња преузму готови апелативи (в. Шћепановић 1997а: 93). Чињеница да су често ти зооними настали процесом онимизације од придева понекад може изазвати несигурност¹³ приликом њиховог бележења. У наш корпус уврстили смо све јединице за које су информатори прецизирали да је реч о именима, односно нагласили да се животиње баш тако зову.

Три зоонима настала су процесом онимизације од именица: *Ружа* (крава), *Чйзма* (овца), *Шйшка* (крава). Видимо да је нека специфична телесна шара или ознака (која у првом случају подсећа на *ружу*, у другом на *чизму*, док се у трећем примеру односи на део *косе* послужила за давање имена које ће бити у блиској вези са апелативним значењем из неанималног света.

Неколико зоонима настало је процесом онимизације од придева: *Брадѣѣа* (коза), *Гѣѣастѣа* (кокошка), *Грѣѣастѣа* (кокошка), *Трѣѣѣѣа* (кокошка), *Ћѣѣѣѣа* (кокошка), *Шѣѣѣѣа* (коза). Како наведени примери показују, обично се оваква имена дају кокошкама¹⁴.

Зооним *Гѣрфилд* (мачак) настао је процесом трансонимизације (према имену мачка из стрипа и анимираног филма).

13 О питању односа зоонима и номенклајтурног имена в. Шћепановић 1997б: 218–220.

14 Управо ова група животиња најређе и добија име у овом крају, а, како је наше истраживање показало, међу њима неретко налазимо имена настала управо процесом онимизације од придева.

3.2. Зооними настали извођењем

Највећи број зоонима које смо обухватили истраживањем настао је додавањем различитих суфикса на различите основе (именичке и придевске). Спроведена анализа је показала да се, у зависности од тога да ли учествују у грађењу имена женки или мужјака, јављају различити суфикси. Једино суфикс *-а* учествује у грађењу и имена женки и имена мужјака.

3.2.1. Имена женки

- (1) У грађењу имена женки најпродуктивнији је суфикс *-а* (*-ја*): *Брња* (овца), *Бўла* (крава), *Грља* (овца и кокошка), *Зрња* (овца), *Кўса* (овца), *Лйса* (керуша), *Лйса* (керуша), *Рбша* (овца и коза), *Ћўба* (кокошка), *Цвѣја* (крава), *Цвѣша* (крава), *Циџа* (овца), *Чўља* (овца). Као што наведени примери показују, овај суфикс учествује у грађењу имена различитих врста животиња (крава, оваца, коза, кокошака, керуши) и додаје се на различите именичке и придевске основе.
- (2) Суфикс *-анка* јавља се у зоонимима *Гаћанка* (кокошка), *Голошијанка* (кокошка), *Ћубанка* (кокошка).
- (3) Суфикс *-ка* налазимо у именима: *Балка* (крава), *Бўлка* (крава), *Лйска* (керуша), *Пўшка* (кобила), *Цвѣјка* (крава), *Цвѣшка* (крава), *Чўшка* (керуша). Након суфикса *-а* (*-ја*), ово је најпродуктивнији суфикс.
- (4) Суфикс *-уља* примећујемо у имену краве *Цвѣшўља*.
- (5) Суфикс *-уша* такође налазимо у једном примеру: *Калўша* (овца).
- (6) Са аспекта творбе занимљиво је прокоментарисати зооним *Ширўмфи* (крава). Зооними на *-и* јављају се у новије време и настали су под утицајем имена из страног језика (в. имена мужјака на *-и*).

3.2.2. Имена мужјака

- (1) И међу именима мужјака примећен је суфикс *-а*. Налазимо га у примерима *Брка* (пас) и *Пеџа* (пас).
- (2) Најфреквентнији суфикс који учествује у грађењу имена мужјака јесте *-ко*: *Балко* (бик), *Бўлко* (бик), *Калўшко* (ован), *Лйско* (пас), *Пўшко* (коњ), *Цвѣшко* (бик, коњ и пас), *Чўшко* (ован), *Шайко* (пас), *Шўшко* (ован). Овај суфикс додаје се на различите основе (именичке и при-

девске) и гради зоониме који се дају различитим животињама: биковима, коњима, овновима, псима.

- (3) У именима бикова и овнова често се јавља и суфикс *-оња*: *Вилџоња* (бик), *Рейџоња* (бик), *Рџџоња* (бик и ован), *Цвџџоња* (бик). Напомињемо да једино у групи ових зоонима примећујемо предакценатску дужину карактеристичну за овај говор, док се на другом слогу јавља краткосилазни акценат.
- (4) Суфикс *-ан* налазимо у именима петлова: *Гаџан*, *Гушан*, *Ђубан*.
- (5) Посебно ћемо издвојити зоониме *Лџки* (пас), *Пџги* (пас), *Тџфи* (пас), *Чџји* (мачак). Ова имена дају се само кућним љубимцима и настала су под утицајем имена страног порекла на *-и* (нпр. *Цџки*).

3.3. Зооними настали слагањем

С обзиром на то да у свом саставу садрже две основе, зоониме *Безреџа* (овца), *Голошија* (кокошка), *Дуџореџа* (овца) и *Црноока* (овца) одређујемо као сложенице. Мали број оваквих зоонима показује да је слагање веома редак творбени процес у зоонимском систему жупског краја, бар у оквиру ове две групе.

Наше истраживање је показало да је највећи број зоонима настао извођењем. Најфреквентнији суфикси за извођење имена женки јесу *-а* (*-ја*) и *-ка*, док се у извођењу имена мужјака најчешће јављају суфикси *-ко* и *-оња*. Нешто ређе од њих јављају се и суфикси *-анка*, *-уља*, *-уша*, односно *-а*, *-ан*. Фреквентност ових суфикса потврдила су и раније спроведена истраживања (уп. Бојовић 2014: 30–31, Калуђеровић 2024: 52, Минић 2025: 98–99).

У грађењу имена крава јављају се суфикси *-ка* (x4)¹⁵, *-а* (*-ја*) (x3) и *-уља* (x1), док је код имена оваца најчешћи суфикс *-а* (*-ја*) (x7), а у једном примеру јавља се и суфикс *-уша*. У извођењу имена кокошака учествују суфикси *-анка* (x3) и *-а* (*-ја*) (x2), а у именима керуша суфикси *-а* (*-ја*) (x2) и *-ка* (x2). Суфикс *-а* (*-ја*) јавља се и у једном имену козе, а суфикс *-ка* у имену кобиле.

У вези са именима мужјака истичемо да у грађењу имена бикова учествују суфикси *-оња* (x4) и *-ко* (x3). Исти суфикси граде и имена овнова:

15 У заградама ћемо навести број зоонима који имају тај суфикс.

први налазимо у једном зоониму, а други у три зоонима. Код имена паса запажамо суфиксе *-а* (x2) и *-ко* (x3). Суфикс *-ко* гради и два имена коња, а суфикс *-ан* једини је који гради имена петлова (x3).

Процесом (транс)онимизације настала су имена кокошака (x4), коза (x2), крава (x2), оваца (x1) и мачкова (x1). Најређи творбени модел је слагање: од две основе формирана су имена оваца (x3) и кокошака (x1).

4. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

У овом раду представили смо две групе непосредно мотивисаних зоонима сакупљене на делу територије општине Александровац.

Сакупљену грађу најпре смо анализирали са семантичког аспекта и поделили је у две групе: у првој се налазе зооними мотивисани белегом, а у другој зооними мотивисани изгледом и величином делова тела животиња. Сprovedена анализа је показала да је белег у облику цвета као најчешћа телесна ознака крава и бикова послужио и као мотивација за настанак њихових имена, док је белег у облику пеге, мрље или пруге био полазна мотивација за давање имена кравима, биковима, овцама, коњима, кобилама. Имена кокошака мотивисана су белегом око врата, а међу именима кућних љубимаца највише је мотивисаних белегом у облику тачкица, туфни или пруга. Унутар друге групе примећујемо да је густина и изглед длака била полазна мотивација за настанак имена највећег броја животиња (крава, коза, паса, керуша, мачкова). У настанку имена оваца и овнова улогу су имали и изглед и величина ушију и изглед репа. Изглед и величина репа били су мотивација и за настанак имена бикова. Поједине животиње карактерише присуство рогова, па је управо њихов изостанак или специфичан излед послужио као полазна мотивација за настанак имена бикова, коза и овнова. Густином или одсуством перја мотивисана су имена кокошака и петлова. Сprovedена семантичка анализа показала је да се имена дају управо на основу најчешћег изгледа и положаја белега, односно најтипичнијих телесних особина код конкретне животињске врсте (нпр. изглед перја код живине, изглед рогова код животиња које имају рогове).

Структурна анализа показала је да је највећи број имена настао извођењем. Најфреквентнији суфикси за извођење имена женки јесу *-а* (*-ја*) и *-ка* и налазимо их међу именима крава, кобила, оваца, коза, кокошака и керуша. Суфикс *-анка* гради имена кокошака, суфикс *-уља* налазимо у имену краве, а *-уша* у имену овце. У извођењу имена мужјака најчешће се јављају суфикси *-ко* и *-оња* и граде имена бикова, коња, овнова и паса.

Суфикс *-а* налазимо такође у именима паса, а суфикс *-ан* у именима петлова. И међу именима женки и међу именима мужјака налазимо зоониме који се завршавају на *-и*. Они су настали под утицајем имена на *-и* страног порекла и махом се дају кућним љубимцима. Знатно мање зоонима настало је процесом онимизације од придева и именица, и они се највише дају кокошкама, кравама и козама. Један зооним настао је процесом трансонимизације, према имену мачка из анимираног филма. Најређи творбени процес је слагање и у нашем корпусу од две основе састоје се имена оваца и кокошака.

Будући да је спроведено истраживање ове две групе непосредно мотивисаних зоонима показало разноврсност и са семантичког и са структурног аспекта, а с обзиром на чињеницу да зооними представљају ономастичку категорију која је на овом простору, због смањења броја стоке, у процесу нестајања, напомињемо да је важно наставити слична истраживања у општини Александровац, али и у другим недовољно испитаним областима.

5. РЕГИСТАР ЗООНИМА

Имена за Bos taurus

Краве

Баљка, 'има белег на глави, баљаста'

Була, 'буласта'

Булка, в. *Була*

Руџа, 'има шару као ружа'

Цвѣја, в. *Цвѣша*

Цвѣјка, в. *Цвѣша*

Цвѣша, 'има белег као цвет на челу'

Цвѣшка, в. *Цвѣша*

Цвешуља, в. *Цвѣша*

Шйшка, 'има шишке'

Ширумфи, 'шарена, пола бела, пола браон'

Бикови

Баљко, 'баљаст, има белег'

Булко, 'буласт'

Вилђња, 'има баш велике рогове'
Рѣйђња, 'има реп велики'
Рђђђња, 'има велике рогове'
Цвѣйшко, 'има белег на глави као цвет'
Цвѣйђња, в. Цвѣйшко

Имена за *Equus caballus*

Коњи

Пўйшко, 'има шару изнад копита'
Цвѣйшко, 'има неки цвет на глави'

Кобиле

Пўйшка, в. Пўйшко

Имена за *Ovis aries*

Овце

Безрѣйа, в. Кўса
Брња, 'има шару на носу, као брњицу да има'
Грља, 'има као огрлицу око врата'
Дуђорѣйа, 'има дугачак реп'
Зрња, 'има ситне пеге на глави'
Калўша, 'има кругове око очију'
Кўса, 'овца која нема реп'
Рђша, 'има неке тачке по глави, обично око уста'
Циђа, 'има црну главу'
Црнођка, 'има црне кругове око очију'
Чйзма, 'ноге су јој пола беле, пола црне, као да је обула чизме'
Чўља, 'има мале уши'

Овнови

Калўйшко, 'има црне кругове око очију, калушаст'
Рђђђња, 'ован који има велике рогове'
Чўљко, 'чуљас ован, који има мале уши'
Шўйшко, 'ован који нема рогове, шут'

Имена за Capra hircus

Козе

Брадѣѡа, 'има велику браду'
Рѡѡа, 'кад има тачке на глави'
Шѣѡа, 'без рогова'

Имена за Canis familiaris

Пси

Брѡа, 'има бркове'
Лѣско, 'кад има белу линију на глави, између очију'
Лѡки, 'коврѡав, има локне по њему'
Пѣѡа, 'пегав, има пеге, туфне'
Пѣѡи, в. Пѣѡа
Тѣфи, 'има туфне, цео је туфнаст'
Цвѣѡко, 'има неку шару, као цвет'
Шѣѡко, 'има велике шапе, шапат'

Керуше

Лѣса, 'дође ласаста'
Лѣса, 'лисаста'
Лѣска, в. Лѣса
Чѣѡка, 'чупава'

Имена за Felis catus

Мачкови

Гѣрфилд, 'личи на Гарфилда'
Чѣѡи, 'цео чулав'
Чѣѡља, в. Чѣѡи

Имена за Gallus domesticus

Кокошке

Гаѣѡнка, 'има велике и густе перушке на ногама'

Гаћа̀ста, в. Гаћа́нка

Голоши́ја, 'има го врат, нема перје на врату'

Голошија́нка, в. Голоши́ја

Грља́, 'бела кокошка, а има црно перје око врата'

Грља̀ста, в. Грља́

Трџа́ва, в. Гаћа́нка

Ћу́ба, 'има ћубу'

Ћуба́нка, в. Ћу́ба

Ћуба̀ста, в. Ћу́ба

Петлови

Гаћа́н, 'има велике перушке на ногама'

Гуша́н, 'велика му гуша'

Ћуба́н, 'петао који има ћубу на глави'

ЛИТЕРАТУРА

- Бојовић 2014: J. Bojović, Iz zoonimije Ibarskog Kolašina, Priština: *Baština*, 36, Priština, 15–41.
- Бојовић Манић 2015: J. Bojović Manić, *Zoonimija Ibarskog Kolašina*, Leposavić: Institut za srpsku kulturu.
- Брборић 2016: I. Brborić, *Devedeset godina Srednje škole „Sveti Trifun” sa domom učenika 1925/26–2015/16*, Aleksandrovac–Župa: Srednja škola „Sveti Trifun”.
- Букумирић 2012: M. Bukumirić, *Rečnik govora severne Metohije*, Beograd: Institut za srpski jezik SANU.
- Чилаш Шимпрага, Хорват 2014: A. Čilaš Šimpraga, J. Horvat, Iz hrvatske zoonimije: imenovanje krava, Zagreb: *Folia onomastica Croatica*, 23, Zagreb, 39–75.
- Ђапић 1968: S. Đapić, Imena konja i goveda u nekim banatskim selima : prilog građi za zoonimski rečnik Jugoslavije, Novi Sad: *Prilozi proučavanju jezika*, 4, Novi Sad, 197–201.
- Елезовић 1998: G. Elezović, *Rečnik kosovsko-metohiskog dijalekta*, Priština: Institut za srpsku kulturu, Kulturna manifestacija „Gligorije Gliša Elezović”, Narodna i univerzitetska biblioteka, I–II.
- Грковић 1983: M. Grković, *Imena u Dečanskim hrisovuljama*, Novi Sad: Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike.
- Илић 2016: D. Ilić, Onomastika Kamenskog Vučjaka, Beograd: *Onomatološki prilozi*, XXIII, Beograd, 513–528.

- Ивић 1985: P. Ivić, *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika: uvod i štokavsko narečje*, II izdanje, Novi Sad: Matica srpska.
- Ивић 2003: P. Ivić, *Župski govor kao najtipičniji predstavnik kosovsko-resavskog dijalekta*, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 46, 1, Novi Sad, 7–13.
- Јаћимовић, Петровић 2003: М. Јаћимовић, D. Petrović, *Onomastika Kačera*, Beograd: Institut za srpski jezik SANU.
- Калуђеровић 2024: А. Калуђеровић, Zoonimija sela Majilovac (kod Velikog Gradišta), u: M. Kovačević, J. Petković (ur.), *Savremena proučavanja jezika i književnosti*, god. XV, knj. 1, Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet, 49–58.
- Караџић 1818: V. Stefanović Karadžić, *Srpski rječnik istolkovan njemačkim i latinskim riječima*, Beč: Štamparija Jermenskog manastira.
- Караџић 1852: V. Stefanović Karadžić, *Srpski rječnik istumačen njemačkim i latinskijem riječima*, Beč: Štamparija Jermenskog manastira.
- Лутовац 2020a: M. Lutovac, *Župa aleksandrovačka: antropogeografska istraživanja*, u: B. Čeliković (prir.), *Kopaonik, Župa, Rasina, Trstenička Morava : naselja, poreklo stanovništva, običaji*, Beograd: Službeni glasnik, SANU, 337–460.
- Лутовац 2020b: M. Lutovac, *Župski Aleksandrovac*, u: B. Čeliković (prir.), *Kopaonik, Župa, Rasina, Trstenička Morava : naselja, poreklo stanovništva, običaji*, Beograd: Službeni glasnik, SANU, 461–471.
- Марковић 2014: М. Marković, *Govor Župe aleksandrovačke*, Beograd: Naučno društvo za negovanje i proučavanje srpskog jezika, Studije srpske i slovenske.
- Милинчић, Сандић 2006: М. Milinčić, D. Sandić, *Opština Aleksandrovac – položaj, osnovna obeležja i odnos prema okruženju*, Aleksandrovac: *Župski zbornik*, god. I, br. 1, Aleksandrovac, 9–26.
- Минић 2024: Т. Minić, *Iz mikrotoponimije aleksandrovačke Župe*, u: M. Kovačević, J. Petković (ur.), *Savremena proučavanja jezika i književnosti*, god. XV, knj. 1, Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet, 59–73.
- Минић 2025: Т. Minić, *Iz zoonimije sela Igroš kod Brusa*, u: D. Jerotijević Tišma, N. Vujčić (ur.), *Savremena proučavanja jezika i književnosti*, god. XVI, knj. 1, Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet, 91–105.
- Николић 2021: М. Nikolić, *Iz srpske literarne onomastike: imena mužjaka govečeta (Bos taurus) u zbirci pesama Živo blago Radenka Stanića*, Praha: *Acta onomastica*, LXII/1, Praha, 64–83.
- Петровић 2009: М. Petrović, *Iz onomastike Rađevine: Zoonimi jednog rađevskog sela*, Niš: *Godišnjak za srpski jezik i književnost*, god. XXII, br. 9, Niš, 377–392.
- Петровић 2013a: V. Petrović, *Zoonimski sistem sela Miljevići (kod Prijepolja)*, Niš: *Godišnjak za srpski jezik*, god. 26, br. 13, Niš, 413–425.
- Петровић 2013b: V. Petrović, *Iz zoonimije Jadovnika kod Prijepolja*, Beograd: *Srpski jezik : studije srpske i slovenske*, god. 18, br. 18, Beograd, 669–687.

- Петровић 2019: V. Petrović, *Sistem zoonima u Vukovom Rječniku*, Novi Pazar: *Naučne publikacije Državnog univerziteta u Novom Pazaru. Serija B, Društvene & humanističke nauke*, god. 2, br. 1, Novi Pazar, 10–20.
- Петровић 2020: V. Petrović, *Podudaranja u zoonimskom sistemu Vukovog Rječnika i jednog prijepoljskog sela*, Novi Pazar: *Naučne publikacije Državnog univerziteta u Novom Pazaru. Serija B, Društvene & humanističke nauke*, god. 3, br. 2, Novi Pazar, 96–106.
- Радић 2010: P. Radić, *Kopaonički govor : etnografski i kulturološki pristup*, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, Etnografski institut.
- РЈАЗУ 1880–1976: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, I–XXIII.
- РСАНУ 1959–: *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, Institut za srpskohrvatski jezik, I–XXII.
- РСЈ 2011: *Rečnik srpskoga jezika*, Novi Sad: Matica srpska.
- Шћепановић 1997а: М. Шћепановић, *Imenoslov valjevske Petnice*, Beograd: Institut za srpski jezik SANU, Valjevo: Istraživačka stanica Petnica.
- Шћепановић 1997б: М. Шћепановић, *Onomastička terminologija i norma*, u: М. Babović (ur.), *Treći lingvistički skup „Boškovićeve dani”*, Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, 215–221.
- Шћепановић 2000: М. Шћепановић, *Zoonimija podjavorskih sela I*, Beograd: *Srpski jezik: studije srpske i slovenske*, V/1–2, Beograd, 595–622.
- Шћепановић 2002: М. Шћепановић, *Zoonim kao onomastički termin*, Beograd: *Srpski jezik: studije srpske i slovenske*, VII/1–2, Beograd, 321–326.
- Шћепановић 2003: М. Шћепановић, *Srpska onomastička terminologija*, *Svet reči: srednjoškolski časopis za srpski jezik i književnost*, god. VII, br. 15–16, 14–16.

Tamara S. Minić

ON THE ZOONYMY OF ALEKSANDROVAC'S ŽUPA: ZOONYMS MOTIVATED BY THE APPEARANCE OF MARKS AND OTHER SPECIFIC MARKINGS ON ANIMALS' BODIES

Summary

The subject of this paper is the structural and semantic analysis of two types of immediately motivated zoonyms that have been collected on the territory of the Aleksandrovac municipality. The primary goals of this research are: (1) analysis of the collected zoonyms from the semantic and morphological points of view, and (2) forming a register for the collected zoonyms.

The corpus for this research has been collected through fieldwork. All of the noted zoonyms will be divided into two semantic groups through classification. The first group will analyse names motivated by a birthmark or any similar marking on an animal's body. The second group will be comprised of names based on the size or form of a particular body part of an animal (mainly ears, horns and tails, as well as the thickness of features or hair), given that inside this group we find zoonyms that contain some element of distinction. The second half of this paper will observe zoonyms from the structural point of view, also using the primary method of corpus analysis.

Given that a marking in the form of a flower, spot, blot, stripe, seal or stamp could be the characteristic differentiating feature of domesticated animals and that it could be found on different parts of the body (on the head or legs, around the eyes or the mouth, all over the body), the conducted semantic analysis has shown that such motivated names are given to different kinds of animals (cows, bulls, horses, mares, sheep, rams, goats, chickens, roosters and pets). The morphological analysis has shown that the greatest number of zoonyms encompassed by this research has been formed through suffixation, where the suffixes *-a* (*-ja*), *-ka*, *-ko* and *-onja* stand out as the most frequent. Considering that zoonyms are in the process of disappearing, it seems crucial to continue similar research in this field.

Keywords: onomastics, zoonymy, zoonym, mark, feature on an animal's body, Aleksandrovac, Župa